

## Percy E. Henderson - A British officer in the Balkan, 1909.

(prijevod dijela o Mostaru)

*Britanski časnik, major po zvanju, a putopisac po opredjeljenju, Percy E. Henderson je 1909. g. pored Dalmacije, Crne Gore i Mađarske, posjetio i Bosnu i Hercegovinu. Inače poznat i po pseudonimu „Selim“ koji nosi još iz Indije gdje je jedno vrijeme bio na službi. S oduševljenjem je opisao svoj boravak i dojmove iz naše zemlje te ih prenio u zanimljivo putopisno štivo – knjigu obogaćenu brojnim fotografijama pod naslovom „A British officer in the Balkan“ (Britanski oficir na Balkanu), objavljenu 1909. g. Knjigu je ilustrirao s 50 zanimljivih fotografija, a poseban se dio odnosi na njegove doživljaje u Mostaru. Grad je opisao vrlo detaljno, ali ga se najviše dojmio posjet jednom mostarskom haremu (dijelu muslimanske kuće u kojoj obitavaju isključivo žene). Preko jednog austrijskog poručnika, čija je žena poznavala izvjesnu muslimanku Habibu, uspio je obići taj zabranjeni dio ženskih odaja. Vrlo je lijepo opisao unutrašnjost i način života, kao što je i odlično uočio sličnosti i razlike uspoređujući pravi Istok od ovoga koji mu je blizu.*

Bilo je ugodno iznenađenje otkriti Mostar kao tipičan orijentalni grad, jer je još neiskvaren rukom europske civilizacije. [...]

[...] Mostar je grad-slika. Pogled s lijeve obale rijeke, koja je ovdje čiste boje žada, koja se jedino gubi mjestimično kad naiđe na sjenku ili stijenu, gdje se pretvara u snježnobijelu pjenu; veličanstven most s kulama, neobično čudne turske kuće, stari grad, minareti džamija, zidovi u obliku litica iza njih, sve to viđeno u odbljesku svjetlosti miješa se u oku kao kod umjetnika.[...]

[...] Nakon obilaska grada otišli smo u tursku kafanu s vrtom baš preko puta novog željeznog mosta na Neretvi i naručili pravu tursku kafu, dok su istodobno



kafanski muzikanti naizmjenično uživo svirali kolo, srpski narodni ples i pjevali srpske pjesme s njihovim karakterističnim melankoličnim kadencama.

Zatim smo se vratili u hotel Neretvu, udobno i moderno zdanje i jeli izvrsnu nertvanjsku pastrvu usput je zalivajući vrstom opola – dobro lokalno stolno vino, sjedeći na širokoj hotelskoj verandi među veselim društvom austrijskih oficira i njihovih žena te gradskom elitom. Poslije smo sjedili i razgovarali uspoređujući pravi Istok, kojega smo dobro poznavali, s ovim Istokom ovdje, koji mu je sličan, a ipak toliko različit. Na izvornom Istoku čovjek sa Zapada može vidjeti vrlo malo tamošnjeg života. Tamo ljudi žive udaljeni od naših očiju. Tamošnji orijentalni život je sakriven od zapadnjačke znatiželje i više manje je nepoznat ili neshvatljiv. Ovdje Istok i Zapad žive zajedno, jedno do drugoga. Većina ih je iste krvi i govore istim jezikom. Jedino je vjera različita. Vjerniji dojam života muslimana, običaja i karaktera putnik može shvatiti ovdje u manje od mjesec dana nego da boravi na pravom Istoku godinu dana. [...]



[...] Dijelu našega društva je bio omogućen ulaz u tajanstvene odaje turskog harema koji je pripadao visoko rangiranom mostarskom zvaničniku, a ljubaznošću i pod osobnim vođstvom jedne gospođe Austrijanke, ovdašnje mještanke, uspjeli smo virnuti i u harem koji je pripadao siromašnijem sloju muslimana. [...]

[...] Otišli smo razgledati harem siromašnije klase. U dvorištu, šest ili sedam žena je istrčalo kako bi nas dočekali i pozdravili. One su bile rođake ili susjede i bile su žene različitih muškaraca. Naime, što se tiče Bosne i Hercegovine, većinom je mit da muškarac ima više od jedne žene u haremu. U cijeloj zemlji nema više od pola tuceta onih koji ih imaju više. [...]

[...] Naša domaćica i njezina kćerka su istrčale kako bi nas susrele i rukovale se sa svakim ponaosob, izgovarajući pozdrav na mekanom slavenskom jeziku. Predstavljale su šarmantnu sliku u kontrastu s bjelinom zida kuće. Djevojka, već zrela za udaju, bila je visoka i prilično vitka, odjevena u tirkiznu plavu svilu – dimije od plave svile, izrazito široke, stegnute u gležnjevima, nehajno je naglašavajući dok je hodala i imala je jednostavan jelek od istog materijala. Na glavi malena okrugla kapa ukrašena sprijeda i na vrhu veličanstvenim dijamantnim ukrasima, koji su svjetlucali i skakutali dok je hodala. Niska s biserima joj je visjela oko vrata – šest ili sedam nizova – prekrasni biseri, a ispod njih ogromna ogrlica od dukata – svaki veličine kovanice od četiri šilinga – nanizani jedan na drugi čvrsto kao da će nekud pobjeći. Sprijeda je visio izrazito dugačak zlatan lanac koji je bio zataknut u džepić na struku. Kasnije smo saznale da je na kraju lanca bio ukrašen sat najbolje europske marke. Zlatne narukvice su bile na zapešćima, a na krajevima debele pletenice njene smeđe-crvenkaste kose su visjeli zlatni i dijamantski ukrasi. Bila je to djevojka lijepa izgleda, ne u potpunosti lijepa, ali najljepša koju smo vidjeli tog dana, inteligentnog lica, mekane, širom otvorene oči, brzih i gipkih pokreta. Habiba je bilo njeno ime. [...]

[...] Dvoje nas je imalo kameru, ali čim su je ugledali, iz Habibe je izletio mali krik naznačujući njime da su je primijetile i shvatile što je na stvari. Dohvatila je majku i, napuštajući ceremoniju, par je odjurio u kuću vukući sa sobom našu prijateljicu i vodiča. Kad su se trenutak kasnije ponovno pojavili, smijući se objasnile su nam da su Habiba i njena majka kazale da njima „zakonom” nije dopušteno fotografiranje, ali slobodno možemo snimati kuću! I s ovim smo se morali zadovoljiti.

Time je njihova staloženost bila povraćena, a nas su prvo odvele gore u sobu za prijeme, tek potom, kad su se uvjerile da smo suglasni, u glavnu sobu tj. blagovaonicu. Ovo je bila soba čije smo kupolasto oblikovane prozore već odozdo uočili. Na podu prve sobe je bio prekrasan turski tepih, široki divan se prostirao na tri strane, a ormari duž zidova su bili od izrezbarene orahovine. Druga soba je bila slična uz dodatak nakošenih prozora ispod kojih je bio divan – veoma luksuzan, s mnogo jastuka u kutovima. Pokazali su nam kako se izvaliti na divan na turski način, niti ležeći ni sjedeći, nego saviti jedno koljeno na divan i onda na njega sjesti i izvaliti se. [...]

[...] Štogod smo poželjeli vidjeti, Habiba nam je bila spremna pokazati. Na našu zamolbu donijela je par dimija, takve kakve je i ona nosila, kako bismo mogli provjeriti kako su sašivene. Skočila je na stolicu, pridržavajući pažljivo jednom rukom svoju kapu, te skinula s najgornje police jednu od metalnih tacni za jelo, kako bismo je provjerili. Bio je to bosanski rad, ukrašen po rubovima bakrorezom. [...]

[...] Turske djevojčice, koje još nisu prispjele za udaje, hodaju nepokrivena lica; međutim, čak i ove malene kopiraju svoje starije i ako stranac gleda u nju previše upadljivo, povlači maramu na svoje lice ili okreće leđa dok stranac ne prođe. Uzaludno je pokušavati fotografirati ih. Jedini način je dok su nesvjesne toga.

Jednom prigodom silno sam želio „škljocnuti” jednu izuzetno lijepu djevojčicu. Izravno sam joj prišao i zatražio dopuštenje, no ona se iznenadno okrenula i počela bježati glavom bez obzira. Neki Turci, koji su iz blizine promatrali sve to i silno se zabavljali, počeli su vikati za djevojčicom objašnjavajući joj da je to „dopušteno”. No, bilo je uzalud, ona je još brže trčala i nije prestajala sve dok se nije dokopala svoje kapije. [...]



[...] Turske žene u Hercegovini su iznimno nezainteresirane, vjerojatno iz razloga što su u potpunosti bez ikakva obrazovanja, one čak i ne pomišljaju naučiti čitati ili pisati. Jedan Turčin, koji je sjedio za susjednim stolom dok je naše društvo upravo raspravljalo o ovoj temi, nam se bez kolebanja obratio široko mašući rukama: „Da dopustim svojoj ženi da nauči čitati i pisati! A zbog čega? Da bi mogla pisati ljubavna pisma nekom drugom čovjeku ili primati ih od njega!?”

(Preveo: Tibor Vrančić)